

Serdar Korucu: “Kilise”si Meclis’i Rahatsız Eden Şehir: Kırklareli

Posted on 26/12/2019

Türkiye’de yer isimlerini değiştirme uygulamasının en dikkat çeken örneklerinden biri Kırklareli. Bizans’tan Osmanlı’ya, hatta Cumhuriyet dönemine kadar Kırkkilise olarak anılan bölge 95 yıl önce değiştirildi. Nedeni adındaki “kilise”den rahatsız olunmasıydı.

Kırkkilise, bugünkü resmi adıyla Kırklareli, 1367’de I. Murat döneminde Osmanlı toprağı haline geldi.

Osmanlılar bu bölgeye Bizans’taki adı “Saranda Ekklesies” yani “Kırk Kilise” diyecekti. Bulgarlarsa “Lozengrad” yani “Bağ/Üzüm Şehri” demeye devam edeceklerdi.

Osmanlı sisteminde Edirne vilayeti sınırları içinde bir kaza olan, daha sonraysa sancağa dönüştürülen Kırkkilise, 1881/1882-1893 arasındaki sayımlara göre Hıristiyan nüfus ağırlıklıydı.

Sancağın 125 bin 329 kişi olan nüfusundan sadece 36 bin 327’si Müslüman’dı. Yani yaklaşık dörtte biri. 53 bin 663 Rum ile 33 bin 999 Bulgar, Hıristiyan çoğunluğu oluşturuyor, sancakta ayrıca 900 Yahudi, 108 Ermeni, 84 Katolik, 57 Protestan yaşıyor, 191 kişi ise “diğer” diye kaydediliyordu.

Bu bölgenin isminin öne çıkışıysa Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 4 Aralık 1924 tarihindeki oturumunda olacaktı. Meclis’in gündemi aslında yer isimlerini değiştirmek değildi.

Lozan Anlaşması ile önemli bölümü hudut dışı kalmış olan toprakların yönetimiyle

ilgileniyordu. Bu kapsamda iki bölge gündemdeydi.

Biri bugün Türkiye’de “Barış Pınarı Harekatı”yla gözlerin yeniden çevrildiği Suriye toprağı Resulayn, diğeriye büyük bölümü sınır dışında kalmış olan Edirne Vilayeti’ne bağlı Mustafapaşa kazasıydı.

TEKLİFİN İÇERİĞİNE TEPKI

Bu bölgelerin sınır içinde kalan topraklarının yönetimi için Meclis’e bir mazbata verilmişti. Dahiliye Encümeni adına mazbatayı kaleme alan (mazbata muharriri) ve Kayseri mebusu Ahmet Hilmi Bey, Mustafapaşa kazasının varlığının Lozan sonrası kalmadığını söylüyor,“(…) birçok köyler hududumuz haricinde kaldı. Hududumuz dahilinde kalan üç köy, iki çiftliktir. Nüfusu da 290 küsur kişi için bir kazayı idame etmek muvafık olmadığından naşi hükümet bu kazanın lağvını teklif ediyor” diyordu.

Kendisinin sözlerine değil ancak teklifin içeriğine tepki gelecekti.

Teklifte “Edirne Vilâyetine mülhak [sonradan katılmış] Kırkkilise Vilâyeti muzafaatından [ilave] Mustafapaşa Kazası lâğv olunmuştur” deniliyordu.

Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey’in itirazı vardı: “Efendim, ikinci maddede Kırkkilise Kazası deniliyor. Senelerden beri bu gibi isimlerin değiştirilmesine taraftar olan bir Hükümete karşı acaba Dahiliye Encümeni Mazbata Muharriri ne diyor?”

Tunalı Hilmi bununla da sınırlı kalmıyor, her ne kadar merkezi sınır dışında kalmış olsa da kalan kısmı için Resulayn’ın da adının değiştirilmesini talep ediyordu:

“Acaba Zatı Aliniz buraya vaktiyle Subaşı denildiğini, salnamelerde hatta Pınarbaşı

denildiğini duymadınız mı? Buna ne buyuruyorlar?”

Ahmet Hilmi Bey, bu konunun farklı olduğunu hatırlatıyor, “Lâyihalarda bütün vilâyatın [vilayetler], kazaların isimlerini değiştirmek lâzım gelirse bu başka bir meseledir” diye yanıt veriyordu.

Bu tartışmaya ilk aşamada girmeyecek olan Kırkkilise mebusu Doktor Fuat Bey, Balkan Harbi'nin ardından Cesrimustafapaşa kazasının Kırkkilise'nin Poloz nahiyesinden teşkil edildiğini belirtiyordu:

“Bugün Poloz Nahiyesi nahiye şeklinde idare ediliyor. Kaza teşkilâtı yoktur. Onun için bu maddenin kabulüne taraftarım ve kabulünü rica ediyorum.”

Daha sert tartışmaya görüşmelerin devamında çıkacaktı.

“HAYRET; TÜRK OĞLU TÜRKLERE BAKIN BİR KERE!”

Fransızlar ile görüşmeler sonunda merkezi hudut dışı kalan Resulayn için Biga mebusu Şükrü Bey söz alıyor, eskiden Mardin Mutasarrıflığı yaptığını hatırlatarak “Malûmu Âliniz, Harbi Umumi felâketi Cenup [güney] vatanımızdan bir kısmını bizden ayırdığı gibi Resüleyni dahi tamamen ikiye tefrik etmiştir [ayırarak] ve Resülayn öyle bir noktaya isabet etmiştir ki gerek Urfa'dan ve gerek Mardin'den otuzaltı saat bir mesafede kalmıştır. Elhalatühazihi [hal böyleyken] orada hiçbir teşkilâtımız yoktur” diyecekti.

Görüşmeler sonunda Resulayn kazası oluşturulacak ancak bu aşamada iki talep gelecekti. Biri Çanakkale mebusu Mehmet Bey, diğeri Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey'dendi. Önerileri “Resülayn” yerine “Pınarbaşı” denilmesiydi.

Fakat bu talep Meclis tarafından reddedilecekti. Tunalı Hilmi Bey tepkisini şu sözlerle gösterecekti: “Hayret; Türk oğlu Türklere bakın bir kere!”

Her ne kadar görüşmede Resulayn, Pınarbaşı’na dönüşmemiş olsa da artık gündeme gelmiş olan yer adı değişikliği için konu Kırkkilise’ye getirilecekti.

Bu kez devreye Kırkkilise mebusu Doktor Fuat Bey giriyordu: “Yalnız oranın ismi halk dilinde ve gayrı resmî teşkilâtta Kırklareli denmektedir. Kırkkilise isminin ‘Kırklareli’ namına tahririni [kayıt] rica ederim.” Bunun üzerine Tunalı Hilmi Bey, ismi yanlış anlayarak “Yaşasın Kırkeli ahalisi” diyor, düzeltme yine Doktor Fuat Bey’den geliyordu: “Kırkeli değil, Kırklareli.”

Bu çıkışın ardından Dahiliye Vekili Recep Bey söz alacak, Ankara’ya taşınmış bu talebin yeni olmadığını söyleyerek “Gerek beyefendi tarafından ve gerek vilâyetten vekâlete müteaddit [birçok] müracaatlar vuku bulmuştur” diyecekti.

Dahiliye Vekili’ne göre bu başvurular sadece Kırkkilise’ye özgü değildi, “birçok vilâyetlerden bu şekilde müracaatlar vuku bulmuş”tu. Recep Bey, tüm diğer müracaatların bir arada çözülmesi için geniş bir liste yapılmasına çalışıldığını söylese de Kırkkilise için çarklar çalışmaya başlamıştı.

Kırkkilise mebusu Doktor Fuat Bey, “Kırkkilise isminin Kırklareli’ne tahvilini [değiştirme] teklif eylerim” sözleriyle teklifini sunacaktı. İç tüzük gereğince teklif Dahiliye Encümeni’ne gönderilecek, kanun mazbatası 10 Aralık’ta yeniden görüşülmesi için Meclis’e iletilecekti.

Her ne kadar ilk görüşmede Kırkkilise isminin Kırklareli’ne dönüştürülmesi isteğinin “kilise” sözüne olan tepkiden olduğu açıkça ifade edilmemiş olsa da bunu açığa çıkaracak olan 20 Aralık’taki görüşmelerdi.

“VARTAN’IN ERMENİ ISMI OLDUĞU MALUMU ÂLINIZDIR”

Müzakerenin daha başında Dersim mebusu Feridun Fikri Bey söz alıyor ve konuyu kendi seçildiği bölgeye getiriyordu. Ona göre değişmesi gereken isim sadece Kırkkilise değildi, Dersim’deki Ermenice yer isimleri bu işe dahil edilmeliydi:

“Efendim! Bu kanunun müzakeresi münasebetiyle Dahiliye Vekili Beyden bir ricada bulunacağım. O da; meselâ bizim dairei intihabiyemiz [seçim bölgesi] olan Dersim’de bazı nahiye merkezleri vardır. Meselâ Başvartanik gibi...Vartan’ın Ermeni ismi olduğu malumu âlinizdir. Meclisi Umumiler bunların tadil ve tebdiline [düzeltme ve değiştirme] karar verdikleri halde, her nedense bu kararlar tatbik olunmuyor. Binaenaleyh böyle gayri millî isimlerin devam ve bekası caiz değildir. Dahiliye Vekili Bey, Meclisi Umumilerin verdikleri bu kararların tatbik ettirilmesi hususunda biraz himmet buyursunlar. Ta ki, böyle lâmillî [milli olmayan] isimler, memleketimizin güzel kasabalarına tesiri tazyikkâr [baskıcı etki] vermesin. Kendilerinden bunu rica ediyorum.”

Dahiliye Vekili Recep Bey bu çıkışa, Dahiliye Vekaleti’nin bir liste üzerinde çalıştığını hatırlatarak yanıt verecek,

“Bütün memlekette köylere varıncaya kadar isimlerinin tebdili lâzım gelen mahallerin miktarı ne kadar olduğunu bilir ve tahmin edersiniz” diyecek, bu değişikliğin hızla yapılmasının başta posta ve nüfus hizmetlerinde soruna neden olabileceğini ifade edecekti.

Bir başka olası sorunsu Yozgat’ın adının Bozok olarak değiştirilmesinde olduğu gibi oluşabilecek kamuoyu tepkisiydi, bu nedenle yeni isimler de dikkatle konulmalıydı.

Dersim Mebusu ısrarlıydı, “Vartanik gibi milliyetle hiç münasebeti olmayan bazı isimler vardır ki bunlar tebdil edilsin dedim. Esasen bu gibilerin isimlerinin tebdili için Meclisi umumilerce verilmiş kararlar vardır. Fakat henüz bu kararlar tatbik olunmamıştır” diyordu.

Dahiliye Vekili ise Feridun Fikri Bey'e zaten değişikliklerin "gayrimilli"lik için yapılacağının altını çiziyor, sözü bir kez daha işleyişe getiriyordu:

"Yalnız hakikaten gayri millî olan ve gayri millî manayı ifade eden ve buyurdıkları gibi halkın tahassüsâtı milliyesini [milli duygular] rencide ve tahriş eden isimlerin miktarı dahi arz ettiğim gibi memleketin vaziyeti umumiyei coğrafiyesini [coğrafyanın genel durumu] bir anda alt üst edecek kadar çoktur."

"HIRISTIYAN ZULMÜNÜN TİMSALİ ŞEAMETİ OLAN BU KİLİSE KELİMESİNİ..."

Tartışmaya en sert girecek isim Ergani mebusu Kazım Vehbi Bey olacaktır. Onun sözleri Kırkkilise'nin adının değiştirilmesindeki hedefi, yani "kilise" sözcüğüne yönelik tepkiyi açıkça ortaya koyacaktı:

"Efendim, bilhassa hiristiyan zulmünün timsali şeameti [uğursuzluk sembolü] olan bu kilise kelimesini bendeniz katiyen kabul edemiyorum ve doğru bulmuyorum. Bu menhus [uğursuz] isim memleketin her tarafında mevcuttur. Bizim dairei intihabiyemizde dahi Kilise namını taşıyan birtakım köyler vardır. Ve zannediyorum ki daha birçok devairi intihabiyede [seçim bölgeleri] Kilise namını taşıyan köyler mevcuttur. Binaenaleyh Dahiliye Vekâletinden rica ederim. Zaten Meclisi Umumilerin isim değiştirmeye salâhiyetleri [yetki] vardır. Kilise olan isimlerin derhal tebdilini bir tamim ile vilâyetlere bildirsinler ve bu isimlerin hepsini tebdil ettirsinler."

Konya mebusu Naim Hazım Bey ise verilen teklife karşıydı.

Nedeni "Kırkkilise" adının korunması değil, yeni konulması öngörülen ismin de mahzurlarının bulunmasıydı. Önerilen ismin telaffuzu güçtü.

Ayrıca Naim Hazım Bey'e göre bir şehrin adı değişecekse tek satırlık bir teklifle değil, bilimsel bir heyetin çalışması sonucu geleneklere uygun bir ismin verilmesi gerekiyordu.

Bunun üzerine söz alan Ahmet Hilmi Bey ise Dahiliye Encümeni'nin yaptığı görüşmeler sonrası Kırklareli isminin tarihî ve ananevi bir mana taşıdığına kanaat getirdiğini söylüyordu. Sonunda teklif kabul edilecek, bir gün sonra kanun Cumhurbaşkanı'nın onayına sunulacak, 23 Aralık 1924'te Mustafa Kemal Pařa'nın onayı alındıktan sonra 14 Ocak 1925'te Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girecekti. Böylece yüzlerce yıllık geçmişi olan Kırkkilise adı tarihte kalacak, "gayrimilli" görülen kilise ifadesi çıkarılarak "Kırklareli" resmen kullanılmaya başlanacaktı.

Kaynak: bianet.org